

Francois Mairesse

RINKINIŲ STRATEGIJOS DABAR!

Daugeliui žmonių muziejai paprasčiausiai asocijuojasi su kolekcijomis. Muziejaus sritis keičiasi, muziejinės kolekcijos radikaliai evoliucionuoja, o ypač kinta tarpusavio ryšys tarp rinkinių, muziejaus profesionalų ir visuomenės, visgi, muziejieninkai ir toliau laikomi kolekcininkais ir kolekcijų saugotojais. Psichiatras Henri Codet (1921) kolekcionavimą vertina kaip užsiėmimą, kuris „nebūtinai“ reiškia psichikos sutrikimą. Jeigu gerai pasiaiškinti kuo skiriasi „kilni“ kolekcininko ar muziejaus veikla nuo psichiškai sutrikusio individo, tai vis dėlto pastebėtume, kad „sveikas“ kolekcionavimas lyg ir išslysta, o prasimuša psichinio sutrikimo simptomas. Neįveikiamas potraukis kaupti yra vienas iš simptomų, susijusių su įkyriu protiniu sutrikimu (Neziroglu, Bublick ir Yariura, 2004; Tolin, Frost ir Stekete, 2004; Mertenat ir Girardin, 2009). Beviltiško kaupėjo namai nepanašūs į kitus namus, didžioji jų dalis būna užgriozdinta popieriais, dėžėmis, šiukšlėmis ir kitais nereikalingais daiktais. Kaupėją užvaldo jo kolekcija, kurios jis arba ji nesugeba sutvarkyti, bet ir nebegali numalšinti savo poreikio vis dar ir dar kaupti. Taip ir kai kurie muziejai, kai jų galerijos, tuo labiau saugyklos, negali išvengti šio pavojaus, kartais tampa panašūs į patalogiškas kolekcijas.

Todėl nepaneigsime, kad rinkinių plėtojimo įprotis, apie ką ir buvo kalbėta ankstesniuose straipsniuose, neišvengia kai kurių problemų.

KOLEKCIONAVIMO KLAUSIMAI DVIDEŠIMT PIRMAJAME AMŽIJE

Pagal tuos pačius principus, kaip ir bendroje 1950 –jų situacijoje, iš esmės vyrauja „neribojamo muziejų augimo“ scenarijus (kaip Le Corbusier architektūrinis modelis), vedantis prie didžiausio 1980-ais metais egzistuojančių muziejų skaičiaus ir, bendrai kalbant, prie dvigubai didesnio muziejų skaičiaus augimo pasauliniu mastu per ketvirtį amžiaus. Šio vystymosi pasekoje, esant ant dvidešimt pirmojo slenksčio, iškyla penkios specifinės problemos, keliančios klausimus tiek institucijoms, tiek ir jų kolekcionavimo praktikai.

Ar muziejus – tai atgyvenusi technologija?

Kaip ir dabartinis muziejų populiarumas, taip ir pagrindinės į muziejus pumpuojamos investicijos, betarpiškai negarantuoja jų tolesnės plėtros. Kaip ir paveldėtas iš aštuoniolikto

amžiaus technologijų modelis, paremtas rinkinio medžiagos studijavimu, taip ir dabartinė muziejų veikla randa iššūkį, ypač iš naujų technologijų ir architektūros sferų.

Kai kam naujos informacijos ir naujų komunikacinių technologijų atsiradimas žymi radikalų posūkį tame, kaip mes skaitome vaizdinius, ir daugelis stebėtojų spėlioja ar muziejai galės išgyventi šoką, susijusį su Interneto ir skaitmeninio amžiaus atėjimu (Deloche, 2007). Panaudojant Pierre Nora sukurtą ir Peter van Mensch'o (2005) perimtą išsireiškimą, naujų *lieux de memoire* (atminties sferų) sukūrimas įsisiūbuoja kartu su šiuo judėjimu daugiau ar mažiau nematerialių, daugiau ar mažiau autentiškų ir daugiau ar mažiau moksliskų rinkinių kryptimi. Yra žinoma kokią įtaką jaunajai kartai daro televizija ir naujosios informavimo priemonės. Kuomet muziejaus lankytojų skaičius akivaizdžiai priklauso nuo jų galimybės prisitaikyti prie šių naujų skaitymo būdų, mes turime pripažinti, kad jų „raison d'être“ (motyvas), kaip ir rinkinių saugojimo vieta bei atliekami tyrimai, taip pat yra veikiami skaitmeninės revoliucijos iššūkio. Mes netgi galime nueiti dar toliau, klausdami ar fizinis rinkinių saugojimas/buvimas muziejuje netrukdo metodiškai mokslinei analizei atlikti: kartais skaitmeninė duomenų bazė, atrodo, yra labiau naudinga, negu klaidingas objektų studijavimas, nes kompiuterinė analizė sukuria geresnius statistinius rezultatus (Deloche, 2001).

Turėtume pabrėžti ir kokią didelę įtaką muziejų populiarumui turi jų ryšys su architektūra, ir tai turės didžiausią reikšmę ateities muziejams ir jų ryšiui su kolekcijomis. Turizmo aktyvumas postindustrinėse visuomenėse pasireiškė kaip pagrindinė ekonomikos šaka, kas puikiausiai atsispindi įspūdinguose naujuose statiniuose, skirtuose muziejams, kurie atsirado „Bilbao efekto“ pažadinti bei dėl nuostabaus Franko Gehry Guggenheim'o statinio sėkmės (Werner, 2005). Tačiau šių naujų muziejų sėkmė ne tiek yra siejama su jų rinkiniais, kiek su jų puikia

architektūra bei galimybe pasiūlyti atsitiktiniam turistui malonų vizitą. Žydų muziejaus Berlyne (sukurto Daniel Libeskind'o) atidarymas vyko tuščiam muziejuje. Lankytojai rinkdavosi pasižiūrėti nuostabių daiktų ir kolekcijų; išskyrus kai kuriuos žymius kultūros paveldo objektus tokius, kaip Mona Lisa, Van Gogh'o saulėgrąžas ar Rozetės akmuo, jau beveik jų nebemato. Jeigu tikimasi, kad šie nauji muziejai reprezentuos ateities muziejų, tai kyla klausimas ar patys rinkiniai jau yra nebereikalingi?

Per daug daiktų, per daug technikos

Panašiai kaip vartotojiška visuomenė gamina vis daugiau ir daugiau, taip ir besaikis kaupimas persekioja muziejus ir tiesiog atrodo, kad muziejaus augimas yra neribotas – taip ir globalinė ekonomika iš esmės remiasi šia aksioma. Pastaroji ekonominė krizė ir tuo labiau priemonės, nukreiptos prieš visuotinį atšilimą, yra tarytum kvietimas naujai pažvelgti į rinkinių klausimą iš kito taško. Matydami kaip įsivaizduojame mažėjantį ekonomikos augimą ar negalėtume apsvarstyti „muziejų augimo mažėjimą“?

Muziejaus/darnaus vystymosi santykis ne visiškai sumažina energijos taupymą ar rengia parodas apie klimato kaitą (Brophy ir Wylie, 2008). Jis iškelia klausimus dėl muziejaus

kertinio akmens, kitais žodžiais tariant, dėl rinkinių ir kaupimo principo. Apskritai, muziejiniai rinkiniai turi tendenciją pastoviai augti vis kylančia kreive nuo jų susikūrimo momento (maždaug 1-2 % per metus (Lord, Lord ir Nicks, 1989)). Šis augimo principas ilgą laiką dominavo Vakarų pasaulyje, ir ypač jo ekonomikoje. Vis dėlto, daugelis mokslininkų, kurie yra susirūpinę dėl aplinkosauginių problemų, pradeda nerimauti dėl augimo, kuris reikalauja vis didėjančio energijos eikvojimo, ribų. Tuo tarpu, kai darnus vystymasis siekia peržiūrėti mūsų vartojimo modelį, negalime paneigti fakto, kad šiuolaikiniai muziejų veiklos metodai (ir jų kaupimo principai) yra taip pat nagrinėjami. Ar nėra tiesiog per daug daiktų? (Nacionalinių muziejų direktorių konferencija, 2003).

Šalio viso to egzistuoja ir faktas, kad rinkinių priežiūros ir išsaugojimo technika vis labiau brangsta. Naujos kategorijos muziejaus profesionalų – archyvarų - atsiradimas 1980-ais ir reguliari plėtra, susijusi su muziejų prevencinių išsaugojimo metodų vystymusi, paaiškina daug geresnius kolekcijų priežiūros standartus, bet taip pat ir aukštesnius šių metodų kaštus. Netgi tuo atveju, kai kolekcijos dydis išlieka pastovus, rinkinio valdymo kaina kyla ar tai dėl saugyklos įrangos, drėgmės klimato palaikymo, oro filtravimo, šviesos, kolekcijų

KODĖL VISI

OBJEKTAI

TURI BŪTI SAUGOMI,

KAI JIE PUIKIAUSIAI

GALI BŪTI

DOKUMENTUOJAMI?

fiksavimo ir charakterizavimo, ar tiesiog dėl atstatomojo konservavimo ir restauravimo technikos. Tuo labiau yra sunku surasti rinkinių vadybos fondą, kadangi visuomenės labdara yra labai menka tokioms nematomoms investicijoms. Nors ir „pripažįstamas faktas, kad paveldo praradimas yra auka ir jo išsaugojimas yra auka“ (Babelon ir Chastel, 1980), vėl iškyla aukojimo tam, kad išlaikytume paveldą, klausimas – dėl kurio ne visi pasiryžę aukotis.

Kolekcijos kaip turtas

Jau keletą metų verslo magistro kvalifikaciją turinčių vadybininkų paskyrimas muziejuose tam tikru atžvilgiu paskatino galimybę į kolekcijas žiūrėti kaip į bet kurį kitą „turtą“ (Miller, 1997; Heal, 2006). „JAV buvo keli tokie atvejai, kai muziejai savo kolekcijas panaudojo kaip paskolos garantiją. Atsižvelgiant į tai, kas buvo minėta anksčiau, kyla klausimas ar esant tokiai disponavimo praktikai nėra rizikos peržengti ribas“, reziumuoja Peter van Mensch (2008). Tai turbūt vienas iš prieštaringiausių dalykų, kalbant apie muziejų vadybą. Pagrindinių rinkinio darbų iš Jefferson'o universiteto Pensilvanijoje arba Abright – Knox meno galerijos, Buffalo pardavimas įskėlė kritikos kibirkštį muziejų pasaulyje, taip pat buvo plačiai nušviesta ir spaudoje (Morris, 2007). Dabartinė finansinė krizė, smogianti JAV muziejams visa jėga, vėl sužadino įtampą. „Rinkiniai nėra joks turtas!“ skelbia ne tik muziejų direktoriai, bet taip pat ir tam tikras skaičius JAV politinių vadovų. Tačiau kai kurie ekonomistai teigia, kad tai turtas (Grampp, 1989).

Tikėtis, kad koks nors politinis lyderis pritaras šiai minčiai, kokia juokinga ji bebūtų, daugeliui muziejų direktorių sukeltų dar didesnių rūpesčių.

Prastai tvarkomi rinkiniai

Taigi, kaip vis brangstant kolekcijoms jos atsiperka, jeigu negali būti parduodamos, nesukeliant tiek prieštaravimų? Tai yra klausimas, kuris iškyla muziejams: jei jos neatneša jokių pinigų (kadangi nėra kuriančios pelną), tai ką jos faktiškai duoda ir kaip tai gali būti išmatuojama? Apskritai tai veiklos rodikliai (Ames, 1990; Weil, 1995) ir ekonominiai įvertinimai (Hendon, 1979; Martin, 1993), kurie siekia pateikti atsakymą į šį klausimą, sutelkia dėmesį į muziejaus veiklas. Tačiau, o kaip dėl kolekcijų? Jeigu neteikiama pirmenybė rinkos nustatyta piniginei vertei kaip vieninteliam kriterijui, kaip jų „veikla“ gali būti išmatuojama? Nors pagrindinis tikslas yra eksponuoti kuo didesnei auditorijai, faktas yra tas, kad tik 20% rinkinių yra rodomi, o kai kuriuose mokslo muziejuose šis skaičius mažėja net iki 1% (Lord, Lord ir Nicks, 1989). Taigi, kokia gi viso to prasmė? Ne visi patenkinti ir atsakymais, kuriuos pateikia profesionalai (studijos, moksliniai tyrimai, pakartotiniai įvertinimai ir t.t.), ir viena iš pagrindinių nepritarimo priežasčių yra ta, kad saugyklose laikomos kolekcijos yra santykinai bevertės, nes dažniausiai prastai prižiūrimos (Paveldo higienos rodiklis, 2005; Richert, 2003). Bendra investicijų tendencija teikia pirmenybę matomiems aspektams ir renginiams, ir abi šios savybės nėra taip jau lengvai pritaikomos sandėliavimo valdymui. Tiesiog sunku pateikti įtikinamus atsakymus rinkinių panaudojimo klausimui spręsti, jei neįmanoma užtikrinti jų valdymo.

Kam rinkiniai priklauso?

Iš pirmo žvilgsnio muziejaus kolekcijos priklauso viešajai sričiai (nacionalinei, regioninei ir t.t.) arba pačiam muziejui, kuris yra įkurtas kaip asociacija. Vis dėlto Indėnų iš JAV ar Kanados, tai pat bendruomenių, gyvenančių Australijoje, Naujojoje Zelandijoje ar Tolimojoje Šiaurėje, reikalavimai paskatino santykinai svarbią grąžinimo politiką, tapusią kertiniu akmeniu *Indėnų kapų apsaugos ir repatriacijos akto* (NAGPRA) atsiradimui, pasirašytam 1990 metais (Milhesuah, 2000; Robson, Treadwell ir Gosden, 2007).

Taip pat esame liudininkai signalų, gautų iš kelių šalių dėl objektų, kolekcionuojamų labai abejotinomis sąlygomis, grąžinimo. Tie atvejai su Partenono marmurinėmis skulptūromis ar Nefertitės biustu yra tik keli gerai viešumoje žinomi polemikos/ginčų pavyzdžiai (Cuno, 2008), ir pagrindinių muziejų, priklausančių prie „visuotinių muziejų svarbos ir vertės“ (ICOM, 2004), reakcija yra visai neįtikinanti.

Kartais visuomenė taip pat yra įtraukiama, pavyzdžiui, dėl kokio nors objekto iš muziejinio rinkinio pardavimo (Dercon, 2001). Muziejaus personalas anksčiau manydavo, kad jeigu jau rinkiniai yra nupirkti, tai muziejus yra visiškai jų savininkas. Tačiau šiomis dienomis ši hipotezė lobistinių grupių ir socialinių tinklų akivaizdoje yra vis dažniau užginčijama – vis lengviau mobilizuojama interneto pagalba.

NAUJŲ STRATEGIJŲ ATSIKIDIMAS

Akivaizdu, kad dauguma šių problemų nėra ypatingai naujos (Fahy, 1995), bet jos pasireiškia labai stipriai. Įvairių kylančių klausimų akivaizdoje palaipsniui atsiranda ir įvairios strategijos.

Nemateriali kolekcija

Kodėl reikėtų visus objektus saugoti, jeigu jie puikiai gali būti dokumentuojami? Ar gali skaitmeninis dokumentavimas išspręsti muziejų rinkinių problemas? Nauja muziejų duomenų bazių vystymo ir kibernetinių muziejų kūrimo technologija leido padaryti didžiulę pažangą (Hemsley, Cappellini ir Stanke, 2005; Kalay, Kvan ir Affleck, 2008; Parry, 2010). Dokumentavimo praktika siekia daug senesnius laikus; ji susieja pakaitalus ir grynąjį dokumentavimą. Tarp originalo ir netiesioginio jo apibūdinimo raštu egzistuoja visa galimybių sfera: liejimas, kopijavimas, fotografavimas ir kt.

Paul Otlet yra vienas iš bibliotekininkystės ir dokumentavimo tėvų. Dvidešimtojo amžiaus sandūroje šis Belgijos mokslininkas pradėjo visų bibliotekos katalogų sisteminių medžiagos rinkimą (kompiliaciją) iš visų pasaulio bibliotekų katalogų anksčiau, negu palaipsniui buvo atsigręžta ir į visą informacijos kaupimo spektrą, įkaitant ir muziejų rinkinius (Otlet, 1934; Gillen, 2010). Panaudodamas visas pasauliniu mastu įmanomas kolekcijas (knygas, archyvus, fotografijas, muziejinius objektus), Otlet sukūrė puikiai organizuotą dokumentavimo formą, *sine qua non* sąlygą mokslo vystymui. Stambių duomenų bazių, tokių kaip *Europeana* arba *Google Books*, įvedimas Internetu (kurio pirmtaku Otlet yra laikomas) yra neatskiriama šio troškimo dalis kolekcionuoti visų rūšių objektus, daugiaž neblogai skaitmenintus ar apibūdintus. Praėjo maždaug apie trisdešimt metų nuo tada, kai pradėta diskutuoti galimybė atsikratyti fetišistinio samprotavimo apie materialinę kolekciją tam, kad būtų išsaugota tik pati esmingiausia informacija (Deloche, 1985).

Vis dėlto, materialių objektų kolekcija sudaro sąlygas kitokiam suvokimui per paprasčiausią jos egzistavimą, labiau susijusį su jausmais, negu supratimu. Per patį egzistavimą bei jos *aurą* (Benjamin, 1939) šis „realus daiktas“ akivaizdžiai skiriasi savo forma nuo skaitmeninės

kopijos. Tačiau skirtumai tarp šių dviejų pasaulių vis mažėja, kaip, pavyzdžiui, tą paliudija ir 3D filmai bei kiti holografiniai metodai. Ar po keleto metų nebus įmanoma skaitmeninėmis priemonėmis patenkinamai (ar daugiau, nei patenkinamai) užfiksuoti objektą taip, kad jo saugojimas materialiniame pavidale taps nebereikalingas?

Skaitmeninti rinkiniai, lyginant juos su materialiniais, pateikia kai kurių įdomių dalykų: taupomas plotas, paprastesnės valdymo galimybės, skaitmeninė analizė ar modeliavimas ir kt. Tačiau turėtume pažymėti, kad tai toli gražu nėra panacėja ir, kad skaitmeninė medžiaga taip pat yra labai trapi (daug labiau, negu archeologinė puodo šukė!), reikalaujanti sudėtingų ir brangių saugojimo elgesio taisyklių tam, kad užtikrintume jos apsaugą. Bet kuriuo atveju skaitmeninis kolekcionavimas gali pasirodyti taip pat turintis tokį pat neįveikiamą potraukį: tuo tarpu, kai skaitmeninis dokumentavimas gali atrodyti kaip puikus erdvės ir pinigų

taupymas, gali atsirasti pagunda rinkinį plėsti iki beribių perspektyvų, lygiai taip, kaip ir beribio augimo scenarijus, kuriuo pasižymi muziejų sektorius. Ir vis dėlto po keleto dešimtmečių galbūt žmonės vėl klaus ar ne per daug „turto“?

Nuosekliai besivystanti (darni) kolekcija

Technologija nėra pati savaime sprendimas. Tai reiškia, kad atsakymas turėtų būti randamas žmogaus požiūryje į kolekcijos problemą. Taigi, daugelis muziejų jau asmeniškai ir atsakingai ėmėsi priemonių užtikrinti savo paveldo vertybių ilgalaikį valdymą, išvengdami bet kokių, turinčių neįveikiamą potraukį, tendencijų.

Pagerbiant garsų britų muzeologą Tomislav Šola, ryšys tarp kolekcijos dydžio ir jos prasto valdymo apibūdinamas kaip „Hudsono įstatymas“ – kuo ji didesnė, tuo blogiau (Šola, 2004: 252). Resursų trūkumai buvo visiškai įsisąmoninti, kai prieš kelis metus Smitsono Institutas išleido studiją apie kolekcijų valdymą, kuri tapo šios srities rekomendaciniu vadovu (Neves, 2005). Čia pagrindinis dėmesys yra išsamiai skiriamas dviem dalykams: planavimo metodams ir tiesioginiam ryšiui tarp įsigijimo ir tvarkymo. Labiau, nei bet kas kitas, problemos, susiję su rinkinių vadyba, reikalauja strateginės ilgalaikės vizijos, paremtos stipriųjų ir silpnųjų kolekcijos pusių analize bei tų aplinkybių, kuriomis jos išsivysto, analizės. Nėra didelio skirtumo tarp šių principų ir bendrųjų strateginio planavimo taisyklių (aplinkybių analizės, SWOT, vizijos, misijos, apibrėžtų strateginių kryptių, veiklos planų, veiklos rodiklių ir kt.). „Jungtinėse Valstijose atsiranda susitarimas, kad muziejai privalo turėti oficialų, raštišką, tarybos patvirtintą rinkinių planą, kuris sukuria loginį pagrindimą kolekcijų formavimui“ (Meritt, 2008: 17). Nors kartais tokios procedūros ir neduoda jokių rezultatų – paprasta

vadybininko retorika - niekas nepaneigs, kad jos gali suveikti kaip parama, įgyvendinant tikrąją kolekcijų valdymo politiką.

Kaip ir anksčiau buvo samprotauta, ši rašytinė įsigijimo, apsaugos ir rinkinių naudojimo politika, - rinkinių, kuriuos reikalaujama muziejams sudaryti pagal ICOM'o etikos kodeksą, - gali puikiai įsiliesti į bendrąjį „rinkinių vadybos planą“, kuris jau egzistuoja daugelyje muziejų (Van de Werdt, 2009). Toks vadybos planas suteikia progą visoms muziejų suinteresuotoms šalims dalintis bei atstovauti bendrą požiūrį į kolekcijas. Taryba, o kartais ir valdžios institucijos gali būti linkusios parduoti „nenaudingus daiktus iš saugyklų“, tuo tarpu, kai kuratoriai, o ypač paveldo saugotojai kartais gali protestuoti prieš jų perdavimą. Tačiau paveldo saugotojai ir archyvarai taip pat žino, kad (pagal Hudson įstatymą) rinkinių priežiūros standartai gali priklausyti ir nuo rinkinio dydžio. Kolekcijos valdymo plano užduotis, atrodo, yra naudinga, siekiant visuotinio balanso tarp noro įsigyti, kolekcijos priežiūros technologijų vystymosi, kolekcijos kainų suvaldymo ir tvarkymo problemų: tarp tokių skirtingų požiūrių, kuriuos, iš pirmo žvilgsnio atrodo, išgyvena ne visi muziejaus žmonės.

Visuotinio kolekcijų valdymo perspektyvos reiškia ne vien tik galimybę jas turtinti, bet taip pat ir turėti „valymo“ galimybę, taip jų atsikratant. Atsakingo rinkinio principas yra paremtas poreikiu pasirinkti, nebijant susidurti su kebliu apsivalymo klausimu. Apsivalymo principas,

kuris buvo pripažintas kai kuriose šalyse (dažniausia tai protestantiškos kilmės šalys arba tos, kurios yra mažiau paveiktos relikto kulto) įskaitant Didžiąją Britaniją, Nyderlandai, Danija ir JAV, yra uždraustas ir plačiai diskutuojamas daugelyje kitų šalių, kurios yra karštos nenusavinimo rėmėjos tokios, kaip Prancūzija, Italija ar Ispanija (Senat de France, 2008). Naujas žingsnis įvesti rinkinių valymo principą į prancūzų teisę susilaukė stiprios opozicijos; įstatymo projektas buvo pasmerktas žlugti (Rigaud, 2008; Clair, 2007).

Vienas skyrius, *Pagrindinis rūpestis*, nagrinėja įsigijimo ir apsivalymo politiką; tokiu būdu šie abu dalykai yra iš esmės susiję. Šalia „tradicinių“ įsigijimo būdų yra nagrinėjami kai kurie kiti alternatyvūs metodai (bendras įsigijimas, nuomos, bendruomenės įsigijimas, dokumentavimas ir t.t.), ir tai vyksta tokiuose rėmuose, kad apsivalymas atrodo kaip logiška pastovios įsigijimo strategijos nepertraukiama seka. Jeigu tai taryba priima, tai apsivalymo politika kažkuria prasme priklauso nuo įrodymo, kad kolekcija yra visiškai kontroliuojama (parodant, kad kiekvienas žino kas turi vykti toliau ir dėl kokios priežasties). Taigi, pagrindinis prieštaravimas, egzistuojantis kaip kliūtis valymo politikoje, yra praktinis – kartais tai yra pernelyg brangu, nes tai yra ne tiek pardavimo ar sunaikinimo atvejis, kiek dokumentavimo, įvertinimo, pašalinimo iš inventoriaus, perkėlimo ir, neabejotinai netolimoje ateityje, objekto „atsekamumo“ užtikrinimo reikalas. Tačiau ar tokiu būdu įmanoma pastoviai išlaikyti visuomenės pasitikėjimą muziejaus institucija.

Tuo tarpu, kai skaitmeninis dokumentavimas gali kartais atrodyti kaip puikus sprendimas, taupant vietą ir pinigus, gali atsirasti pagunda rinkinį plėsti iki begalinių ribų, lygiai taip, kaip ir beribio augimo scenarijus, kuriuo pasižymi muziejų sektorius, atveju.

Nėra jokios abejonės, kad kolekcijų disponavimo/valymo reikalai yra tvarkomi daug lengviau, kai jie yra susiję su serijiniais dalykais (gamybiniais objektais, paprastais gamtos pavyzdžiais), o ne unikaliais objektais. Iš tiesų, tai yra mažai radikalių oponentų, kurie prieštarautų pigių daiktų, kurių egzistuoja kelios kopijos, pašalinimui. Kadangi faktiškai kalbame apie šalinimą fiziniu būdu, tai teikiama pirmenybė sunaikinimui arba apsikeitimui, o ne visuomeniniam ar privačiam pardavimui. Tokie metodai yra pastoviai naudojami bibliotekose (vartojamas terminas *ravėjimas*) ir archyvuose (čia įgyvendinti gana specifiniai atrankos metodai).

Europoje Nyderlandai yra viena iš pažangiausių šalių rinkinių valymo srityje. Šiuo klausimu laikantis nacionalinės konferencijos 1999 metais, Olandijos kultūros paveldo institutui buvo paskirta sukurti naują etikos kodą muziejinių objektų pardavimo procedūros reguliavimui bei smulkiai išdėstyti kaip tie objektai turėtų būti atrinkti, koks būtų perkėlimo - perdavimo metodas (prioritetas turėtų būti skiriamas objektui, esančiame viešojoje valdoje), procedūros dokumentavimas, pardavimo pajamų galimas panaudojimas ir t.t. (Bergevoet, 2003; Bergevoet, Kok ir de Wit, 2006; Kok, 2007; Timmer ir Kok, 2007). *LAMO* – tai vadovas, atsiradęs šio metodo įtakoje - tapo plačiai metų metus šioje veikloje naudojamas instrumentas. Didžioji Britanija taip pat jau kurį laiką sprendžia šią problemą, nes ji pripažįstama kaip šalies ilgalaikė kolekcijos politika (Wilkinson, 20005; Wilkinson ir Cross, 2007) ir priėmė aktyvaus mobilumo strategiją (paskolos, mainai, t.t.) bei šalinimo panaudojimą, kaip tai patvirtina tam tikslui skirtas vadovas (Muziejų asociacija, 2007).

Bet kuriuo atveju, ilgalaikio ir atsakingo rinkinio idėja yra paremta pareikiu turėti giluminių žinių šioje situacijoje bei norą rinktis. Situacijos žinojimas apima ir anksčiau minėtų problemų pažinimą; o kas dėl pasirinkimo, tai apsivalymas ne visada atrodo kaip panacėja. Tačiau nėra abejonių, kad muziejaus, kaip ir viso pasaulio, augimas nėra beribis.

Nacionalinė kolekcija

Kadangi kiekvienas muziejus stengiasi vienokiu ar kitokiu būdu atsakingai tvarkyti savo rinkinius, tai priimamos ir kai kurios viešos iniciatyvos tam, kad šį reikalą tvarkyti bendrai.

Poreikis pasiekti tam tikro masto ekonomiją, dalinantis patalpomis, paragino kelias institucijas pasiūlyti bendro kolekcijos valdymo sprendimus. Akivaizdu, kad tai daugiausia yra nacionaliniai muziejai, sueinantys į tą pačią organizaciją, kuriai visų pirma yra naudinga tokia infrastruktūra. Prieš atliekant patį kolekcijų perkėlimą fizine prasme, pirmieji bendri procesai iš pradžių orientavosi į fotografinį dokumentavimą, analizę ir restauravimą. Fizinio rezervų grupavimo kartu idėja buvo gana veiksminga, nes patys muziejai, patyrę erdvės/patalpų iššūkį, jau buvo išseikvoję visus kitus daugiau ar mažiau laikinus sprendimus. Pirmasis žingsnis muziejaus atveju buvo sukurti pastatą, sutelkiant į vieną vietą rezervų saugyklas, inventorių, restauravimo ir skolinimosi komandas, kurios dažniausiai išsimėtę po įvairias skirtingas vietas. Tai ir atvedė į keleto specifinių statybos projektų, tokių kaip Paryžiuje (Nacionalinė menų ir verslų konservatorija), Ciuriche (Šveicarų nacionalinis muziejus), Kvebeke (Nacionalinis rezervatas) ir kitų atsiradimą. Bendro fondo tarp keleto muziejų sudarymo bei dalijimosi galimybę galima svarstyti tik antroje pakopoje. Taigi, neseniai Luvras ir Kultūros ministerija pradėjo rezervų ir restauravimo centro Paryžiaus priemiesčiuose projektą, kuriuo ketinama surinkti/suburti kelių sostinės muziejų rezervus. Panašu, kad tokios iniciatyvos bus vystomos ir ateityje. Iš praktinio taško žiūrint, juridinė organizacija (ypač kolekcijų nuosavybės klausimas) yra esminė, nes susijusi su jungtine rinkinių vadyba. Akivaizdu, kad muziejams yra daug sudėtingiau surinkti savo rezervus po vienu stogu, kai jiems vadovaujama iš skirtingų institucijų.

Pakankamai logiška, kad toks minties tėkmės rezultatas palaipsniui buvo paremtas ir virš valstybiniu (tarptautiniu) lygmeniu. Tai buvo susiję su perspektyva, kad Tarptautinis apsaugos studijų ir kultūrinių vertybių restauravimo centras (Iccrom) buvo įkurtas devintoje Unesco sesijoje 1956 metais. Europos kultūrinių reikalų kompetencija (jurisdikcija) yra gana ribota, todėl nenuostabu, kad Europos politika šioje sferoje yra menka. Gali pasirodyti, kad nacionaliniu lygmeniu mąstant apie dokumentavimą, gali atsirasti europietiško rinkinio idėja. Šiuo metu dokumentavimą taip pat būtina svarstyti iš skaitmeninio perspektyvos. Iš tiesų tai tokios programos, kaip *Digicult*, *Minerva* ir *Michael*, vėliau *Europeana*, portalas, kuris suveda labai skirtingus Europos paveldo skaitmenintus dokumentus (filmus, knygas, estampus, fotografijas ir kt.), šiuo metu pateikia gana nedrąsą reakciją, lyginant su tuo darbu, kurį atlieka Google savo skaitmeninėje bibliotekoje arba *Google Earth*.

Viešas raginimas, atrodo, yra logiškas kelias, ieškant sprendimų. Regioninis ar nacionalinis lygmuo be abejonės ilgai dar išliks kaip varomoji jėga, kartu sprendžiant svarbius klausimus,

tokius, kaip bendrųjų rezervų kūrimas ir bendros kolekcijų valdymo komandos. Tačiau regioniniai ir nacionaliniai lygmenys globaliame pasaulyje tikrai jau nebėra galutinį sprendimą priimančios institucijos. Sekant paskutinius nacionalinių bibliotekų įvykius atrodo, kad regioniniai ir nacionaliniai sprendimai nepakankamai pasitvirtina ir, kad tarptautiniai, europiniai ar pasauliniai, sprendimai yra surandami Interneto pagalba ir per viešąsias (privačias) iniciatyvas. Kaupimo strategija bibliotekose vystoma tam, kad susilpnintų etatų mažinimą, ir kurį laiką buvo pasirinkti mainų standartai. Ir nors nėra abejonių, kad tai užtruks ilgiau ir bus sudėtingiau, tačiau atrodo, kad šiame tarptautiniame lygmenyje kai kurios muziejų rinkinių problemos, tokios, kaip restitucijos reikalavimai, mainai, paskolos sąlygų standartizacija (Europos muziejų asociacijos tinklas arba NEMO vaidina svarbią rolę šiuo atžvilgiu), ilgalaikės paskolos ir t.t., trumpai tariant, kolekcijų mobilumas galės būti optimaliai sprendžiamas.

Lengvatos suteikimas kolekcijoms (kolekcijos veikiančios frančizės pagrindu)

Kai kuriais atvejais frančizės pagrindu veikiančių muziejų šakų, kaip pagrindinių muziejų atšakų, įsteigimo reiškinys yra neatsiejama to paties samprotavimo dalis, kurios tikslas yra pagerinti rinkinių vadybą bei jų panaudojimą. Atlikdami tokį svarbų vaidmenį, kurį galime palyginti kaip tarptautinių kompanijų veiklą mažųjų gamintojų akivaizdoje privačiame sektoriuje, kai kurie tikrai dideli muziejai – Guggenheim'as, Luvras arba Ermitažas – dėl plėtros ir prekės ženklo frančizės būdu politikos atsidūrė viešumos šviesoje visose keturiose žemės pusėse. Pats reiškinys prasidėjo jau anksčiau (ką liudija ir Tate galerijos atšakos), tačiau naujos eros pradžią 1988 metais žymi Thomas Krens atėjimas Guggenheim'o fondo priešakyje.

Šių projektų įgyvendinimas, kaip ir jų atgarsiai spaudoje, yra ankstesnių strategijų revoliucionizavimas. „Jeigu Guggenheim'o Bilbao rizika pasirodė esanti sėkmės istorija, tai kodėl tai negali ir mums atsitikti?“ manė kai kurių muziejų direktoriai, o tuo labiau ir viešosios valdžios. Tuo tarpu, kai ankstesnės šakos pradėjo veiklą su edukaciniais ir paslaugų centrais, tai naujosios parodė iniciatyvą turizmo, diplomatijos ir ekonomikos perspektyvų plėtroje. Taigi, tik kelių metų eigoje, kai Ermitažo šaka buvo įkurta Amsterdame, kalnakasybos miestas Lensas Nord-Pas-de-Calais 2004 metais buvo pasirinktas kaip Luvras 2 vieta. Po dviejų metų buvo sukurta trijų metų partnerystės programa High muziejuje Atlantoje tam, kad surengti laikinas keleto Luvro šedevrų parodas. Tada prasidėjo diskusijos kodėl neįsteigus tokio Luvro Abu Dabyje, kai tokia „Luvro rūšis“, papildant kolekcijomis ir iš kitų Prancūzijos muziejų, galėtų veikti trisdešimt metų.

Ši ypatinga kolekcijų strategija, priimta kai kurių riboto skaičiaus, bet labai gerai žinomų muziejų grupėje, yra labai prieštaringa. Tuomet, kai ekonomistai ir politikai ją apibūdina kaip puikią galimybę reguliuoti menkai naudojamą kolekcijas (Levy ir Jouyet, 2006), kuratoriai ar mokslininkai ją apibūdina kaip tikrą grėsmę, kaip „kažką supuvusio muziejų karalystėje“, įžvelgiant institucijos supriešinimą su jos ankstesniais edukaciniais ir saugojimo tikslais (Clair, 2007; Rykner, 2008). Net ir be jokių svarstymų, o tik objektyviu požiūriu stebint, ar tikrai būtų įmanoma turėti didesnės finansinės naudos iš menkai naudojamų kolekcijų? Faktiškai, tai toli

gražu ne visi muziejai lygūs šiame žaidime, kuris yra iš esmės paremtas lažybomis dėl spėjamos ekonominės naudos iš turizmo, ir tas žaidimas, atrodo, apsiriboja tik pora dešimčių *muziejų superžvaigždžių* (Frey ir Meir, 2006). Ne kiekvienas muziejus turi Tutanhamono kaukę, Elgino marmurines skulptūras ar Nefertitės biustą – kas taip pat leidžia lengviau suprasti kodėl pastarųjų taip primygtinai reikalaujama.

Tinklo kolekcija

Prieš užmezgant įvairias partnerystes tarpusavyje arba su kitomis įstaigomis, netgi su pačia visuomene, jų pačių iniciatyva daugelis muziejų nelaukė valdžios institucijų arba rinkos vilionių.

Novatoriški bandymai apjungti jėgas ir savitarpio pagalbą per forumų, skirtų diskusijoms ir mainams sukūrimą, buvo patikėti pirmosioms muziejų asociacijoms, datuojamoms devyniolikto amžiaus pabaiga. Daugelis pranešimų (*Rinkiniai ateičiai, Kaip padaryti veiksmingas kolekcijas, Rinkinių planavimo gidas ir kt.*) parengtų Muziejų asociacijos, Amerikos muziejų asociacijos arba ICOM iniciatyva, parodo kokį vaidmenį tokios asociacijos gali suvaidinti nacionaliniu arba tarptautiniu lygmeniu. Kai asociacijos ir valdžios institucijos kartu suremia pečius, tai dažniausiai yra įkuriamos organizacijos, kurios yra specialiai skirtos rinkinių vadybai (*Collection links*) arba šaukiami tarp - muziejiniai susirinkimai tam, kad būtų palengvinti mainai arba ilgalaikių paskolų sudarymas. *Muziejų žurnalas* išplatina pasiūlymus apie kolekcijų apvalymą arba vykstančias parodas. *Muziejų paskolų tinklas*, įkurtas 1993 metais Jungtinėse Amerikos Valstijose ir įsikūręs John Nicolas Brown centre pateikia 20,000 objektų katalogą iš 400 muziejų, kuriuos įmanoma įsigyti už ilgalaikę paskolą. Taip pat ypatingo dėmesio yra vertas ir *Samdok* išvystytas metodas, sukurtas 1977 metais, telkiant kultūros istorijos muziejus, siekiančius dokumentuoti Švedijos visuomenę (Samdok, 2007; Fageborg ir Unge, 2008).

Interneto atsiradimas suteikė bendradarbiavimui didžiulį postūmį. Alternatyvių pasaulių, tokių, kaip *Second Live*, plėtra lėmė naujų Interneto svetainių susikūrimą, kai kurios jų buvo pradėtos institucinių muziejų (Mokslo muziejaus, Tyrimų, Naujienu muziejų ir kt.), kitos – DIY iniciatyva (Davies, 2007). Daugybė skaitmeninių kolekcijų buvo surikta mėgėjų interneto naršytojų arba jungtinių institucijų pastangų dėka. Visi šie mišrūs tinklai paaiškinami mainų principu, dažniausiai besiremiančiu bendruomenės iniciatyva, kaip ir nurodyta „web 2.0“. Yra žinoma, kad 2.0 dažniausiai veikia labai pažangių dalyvavimo elementų pagrindu: jau nebe administratoriaus reikalas yra skleisti savo informaciją, bet kiekvienas individualus naršytojas gali reaguoti į ją arba sukurti turinį, kaip savo blogo rašytojas arba kaip daugiau ar mažiau anoniminis jungtinio projekto bendradarbis. *Vikipedijos*, pagal vardą bendradarbiavimo enciklopedijos, pobūdis reiškia didžiulį iššūkį toms institucijoms, kurios lig šiol laikomos „žinių“ saugotojomis, tokios kaip muziejai, universitetai ar bibliotekos.

Atsakingos kolekcijos principas yra paremtas poreikiu rinktis, nebijant spręsti keblų disponavimo klausimą.

Valdžios santykių pokyčiai, mokslinių tyrimų bendruomenė, kuri neapsiriboja tik pripažintais mokslininkais, bet kaip tik įtraukia visus pagal daugiau ar mažiau sudėtingą korekcinį mechanizmą.

2.0 principas taip pat sukelia tam tikrų atgarsių dėl kolekcijos vadybos. Bendro su visa bendruomene valdymo idėja visiškai nėra naujas dalykas ir yra labai svarbus naujos prancūzų muzeologijos klausimas. „Muziejus, kokį mes įsivaizduojame palaipsniui besivystant, negali turėti kuratorių. Jis turi tik veikėjus – visus tuos, kurie gyvena toje bendruomenėje. Individualiai ar bendrai, jie yra tie, kurie ir valdo muziejų bei jo rinkinius.“ (Varine, 1973:246). Ne visada vadovaujamosi šio tipo programa, dalinai utopine, ir daugelis ekologinių muziejų suformavo kolekcijas. Tačiau kai kurie muziejai pasirinko tokia logika, kad reikia sudaryti programas, į kurias įtraukiami žmonės. Kvebeko civilizacijos muziejaus „Paveldas namuose“ iniciatyva siūloma, kad tie asmenys, kurie norėtų dovanoti kokį nors objektą muziejui turėtų jį dokumentuoti ir įvesti į bendrą duomenų bazę, bet tik su sąlyga, jeigu šeimos ją palaikys, sekdamas muziejaus profesionalų patarimais. Kai kuriais atvejais tokia paveldo bendros vadybos idėja (profesionalai/bendruomenė) turi kažką bendro su muziejų, kurie susidūrė su autochtonų (Amerikos indėnų, aborigenų ir kt.) paveldu, samprotavimais, ir jau keletą metų šis modelis, turintis tendenciją įsitvirtinti (Kanadoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Australijoje ar Naujoje Zelandijoje), yra sudarytas bendrai dalijantis tradicijomis bei vadyba. Ar tokios procedūros nebus numatytos daugelyje muziejų?

ŽVILGSNIS Į PRIEKĮ

Muziejai pastebimai vystosi. Tiesa yra ta, kad pasaulis taip pat susiduria su perversmais, kurių įtaka yra tikrai pastebima ir rinkiniams. „Yra suprantama, kad muziejai yra sukurti kolekcijoms ir, kad jie turi būti kuriami iš vidaus į išorę, taip sakant, formuojant pakuotę taip, kad atitiktų turinį“, prieš šimtmetį rašė Louis Reau (1908:158). Tokio pobūdžio formuluotė dabar nėra priimtina. Dabar tai visuomenė, lankytojas ar vartotojas, priklausomai koku kampu pažiūrėsime, yra muziejaus centre. Lankytojo žinios ir patirtis taip pat gali užimti šią vietą, bet materialinė kolekcija kartais yra tarytum mėtoma tai šen, tai ten už muziejaus ribų. Švietimo epochos palikime - klasikiniame muziejuje - gal kartais ir juntamas atsilikusių technologijų dvelksmas naujų patirčių, kurias suteikia naujos technologijos, akivaizdoje, o taip pat ir besikeičiančio požiūrio į paveldą atžvilgiu.

Nors ir egzistuoja daug su rinkiniais susijusių problemų, tačiau kai kurie muziejai, organizacijos ar valdžios institucijos priima vis naujus sprendimus. Nėra jokios abejonės, kad visos čia apibūdintos pastangos, rinkos procesai, taip pat dovanojimai sukurs kolekcijų vadybos ateities metodus. Tai galbūt atkreips dėmesį į du esminius elementus: tikslinę auditoriją ir objektus. Be to, abu jie darosi nepaprastai protingi! Kalbant apie paveldo valdymą mažuma (vietiniai gyventojai, mažos valstybės, spaudimo grupės) reikalauja, kad visa tai priklausytų jiems, ir tai nėra vien tik matoma milžiniškos visumos užuomina, kuriai gali atrodyti, kad muziejai, ypač per

skaitmeninius socialinius tinklus, turės nuolat pateikti ataskaitą ir apie parodų turinį (Dubin, 1999), ir apie kolekcijų vadybą. Taip pat gali būti, kad po keleto metų objektai bus laikomi vis savarankiškesniais (Sterling, 2005). Žinoma, jie niekada nebus niekas daugiau, negu žmogaus veiklos rezultatas, bet ši žmogiškoji veikla juos pastoviai praturtina. Kadangi dauguma gamybinių objektų šiuo metu turi brūkšninį kodą, kuris suteikia informaciją, tai ypač per internetą ir prijungus naujuosius RFID lustus juos galima pasijungti tiesiogiai prie nešiojamų terminalų (kompiuterių ar telefonų, GPS sistemų ir pan.), tai visiškai logiška, kad po keleto metų saugyklų rezervai taip pat galės naudotis šiuo technologiniu progresu ir tuomet per savo pačių svetainę archyvuoti savo praeities, savo būklės ir savo kelionės po pasaulį duomenis. Technologijos atveria stulbinančias perspektyvas, bet neatima pasirinkimo galimybes. Kai jau yra viskas pasakyta ir padaryta, žmonija – žmonės, bendruomenė, planeta – kas bebūtų, vis dar turi lemiamą balsą.

FRANCOIS MAIRESSE yra Karališkojo Mariemont muziejaus Belgijoje direktorius ir dėsto muzeologiją Jean Moulin universitete Lijone bei Liežo universitete. Įgijęs vadybos magistro laipsnį ir meno istorijos magistro laipsnį Libre de Bruxelles universitete, gavo daktaro laipsnį 1998 metais tame pačiame universitete. Jis yra publikavęs keletą straipsnių ir išleidęs knygų apie muzeologiją.

BIBLIOGRAFIJA

Ames, P.J. (1990) 'Breaking new grounds. Measuring museums' merits', *Museum Management and Curatorship*, 9: 137–147.

Babelon, J.-P. and Chastel, A. (1980) 'La notion de Patrimoine', *La Revue de l'Art* ; reprinted in *La no-tion de patrimoine*(1994), Paris: Liana Levi.

Benjamin, W. (1939) *L'œuvre d'art à l'époque de sa reproductibilité technique*[1939], Paris: Allia, 2006.

Bergevoet, F. (2003) 'Taking Stock: Deaccessioning in the Netherlands', *ICOM News*, 1, 2003: 4.

Bergevoet, F., Kok, A. and de Wit, M. (2006) *Netherlands guidelines for deaccessioning of museum objects*, Amsterdam, Instituut collection Nederland. Online. Available HTTP: < [http://: www.icn. nl](http://www.icn.nl)>(accessed February 2010).

Brophy, S. and Wylie E. (2008) *Green Museum: A Primer on Environmental Practice*, Walnut Creek: Alta Mira.

Clair, J. (2007) *Malaise dans les musées*, Paris: Flammarion.

- Codet, H. (1921) *Essai sur le collectionnisme*, Paris: Jouve.
- Cuno, J. (2008) *Who Owns Antiquity? Museums and the Battle over our Ancient Heritage*, Princeton: Princeton University Press.
- Davies, A. (2007) 'Out of this world', *Museums Journal*, July: 34–35.
- Deloche, B. (1985) *Museologica. Contradictions et logiques du musée*, Mâcon: Ed. W. et M.N.E.S.
- Deloche, B. (2001) *Le musée virtuel*, Paris: Presses universitaires de France.
- Deloche, B. (2007) *La nouvelle culture : la mutation des pratiques sociales ordinaires et l'avenir des institutions culturelles*, Paris: l'Harmattan.
- Dercon, C. (2001) 'Le principe de l'inaliénabilité: une remise en question', in J. Galard (ed.) *L'avenir des musées, colloque, musée du Louvre, 23–25 mars 2000*, Paris: Réunion des musées nationaux-musée du Louvre: 263–285.
- Dubin, S.C. (1999) *Display of Power. Memory and Amnesia in the American Museum*, New York: New York University Press.
- Fagerbörg, E. and Unge, E. von (2008) *Connecting collecting*, Samdok, Nordiska Museet. Online. Available HTTP: <<http://www.nordiskamuseet.se/upload/documents/349.pdf>>(accessed February 2010).
- Fahy, A. (ed.) (1995) *Collections management*, London: Routledge.
- Frey, B. and Meier, S. (2006), 'The Economics of Museums', in V. Ginsburgh and D. Throsby (eds) *Handbook of the Economics of Art and Culture*, Amsterdam, Elsevier, vol. 1, 1017–1050.
- Gillen, J. (coord.) (2010) *Paul Otlet, fondateur du Mundaneum (1868–1944), s.l., Les impressions nouvelles*.
- Grampp, W.D. (1989) *Pricing the Priceless, Art, Artists and Economics*, New York: Basic books Inc.
- Heal, S. (2006) 'The great giveaway', *Museums Journal*, October: 32–35.
- Hemsley, J., Cappellini, V. and Stanke, G. (eds) (2005) *Digital Applications for Cultural and Heritage Institutions*, Aldershot: Ashgate.

Hendon, W.S. (1979) *Analysing an Art Museum*, New York: Praeger.

Heritage Health Index (2005) *A Public Trust at Risk: the Heritage Health Index Report on the State of America's collections*, Washington, Heritage Preservation Inc. Online. Available HTTP: <[http:// www.heritagepreservation.org/HHI/HHIfull.pdf](http://www.heritagepreservation.org/HHI/HHIfull.pdf)>(accessed February 2010).

ICOM (2004) 'Les Musées universels', *ICOM News*,1, 2004, special number.

Institute of Museum and Library Services, *Museums, Libraries and 21 st Century skills*, Washington, Institute of Museum and Library Services, 2009. Online. Available HTTP: <[www.imls.gov/ pdf/21stCenturySkills.pdf](http://www.imls.gov/pdf/21stCenturySkills.pdf)>(accessed February 2010).

Kalay, Y., Kvan, T. and Affleck, J. (eds) (2008), *New Heritage. New Media and Cultural Heritage*, London: Routledge.

Kok, A. (2007) 'Dutch Disposal', *Museums Journal*, March: 16–17. MAiREssECOLLECTION sTRATEgiEsNOW! 70 PART ONE ThE hisTORY Of COLLECTiNg ANd ThECuRRENT sTRATEgiEs

Lévy, M. and Jouyet, J.P. (2006) *L'économie de l'immatériel : la croissance de demain. Rapport de la Com-mission sur l'économie de l'immatériel*. Online. Available HTTP: <[http://immatériel.minefi.gouv. fr](http://immatériel.minefi.gouv.fr)>(accessed February 2010).

Lord, B., Lord, G.D. and Nicks, J. (1989) *The Cost of Collecting*, London: HMSO.

Martin, F. (1993) *Une méthode d'évaluation économique des musées*. Montréal, HEC: Chaire de gestion des arts.

Mensch, P. van (2005) 'Annotating the environment. Heritage and new technologies', *Nordisk Muse-ologi*, 2: 17–27.

Mensch, P. van (2008) 'Collectieontwikkeling of geld verdienen ?', *Kunstlicht*, 29, ½: 57–59.

Merrit, E.E. (2008) 'Beyond the Cabinet of Curiosities. Towards a modern rationale of collecting', in E. Fagerbörg and E. von Unge (eds) *Connecting collecting*, Samdok, Nordiska Museet, 2008. On-line. Available HTTP: <<http://www.nordiskamuseet.se/upload/documents/349.pdf>>(accessed February 2010).

Mertenat, T. and Girardin, M. (2009) *La vie secrète du Diogène*, Genève: Labor et Fidès.

Mihesuah, D.A. (2000) *Repatriation Reader. Who owns American Indian remains?*, Nebraska: University of Nebraska Press.

Miller, S. (1997) 'Selling items from museum collections', in S. Weil (ed.) *A Deaccession Reader*, Washington: American Association of Museums: 51–61.

Morris, J. (2007) 'A sellers' market', *Museums Journal*, July: 16–17.

Museums Association (2008), *Sustainability and Museums. Your Chance to make a Difference*, London, Museums Association. Online. Available HTTP: <<http://www.museumsassociation.org/download?id=16398>>(accessed February 2010).

Museums Association (sd), *Disposal toolkit. Guidelines for museums*, London, Museums Association. Online. Available HTTP: <http://www.museumsassociation.org/asset_arena/text/it/disposal_toolkit.pdf>(accessed September 2009).

National Museum Director's Conference (2003) *Too much Stuff?*, London: Museums Association, October. Online. Available HTTP: <www.nationalmuseums.org.uk/>(accessed February 2010).

Neves, C. (2005) *Concern at the Core. Managing Smithsonian Collections*, Washington, Smithsonian Institution, April. Online. Available HTTP: <<http://www.si.edu/opanda/2005.html>>(accessed February 2010).

Neziroglu, F., Bubrick, J. and Yariura-Tobias J.A. (2004) *Overcoming Compulsive Hoarding*, Oakland: New Harbinger.

Otlet, P. (1934) *Traité de documentation. Le livre sur le livre*, Bruxelles: éditions du Mundaneum.

Parry, R. (ed.) (2010) *Museums in a digital age*, London: Routledge.

Réau, L. (1908) 'L'organisation des musées', *Revue de synthèse historique*, t. 17: 146–170 and 273–291.

Richert, P. (2003) *Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires culturelles par la mission d'information chargée d'étudier la gestion des collections des musées*, Paris, Sénat de France, n°379, session extraordinaire de 2002–2003. Online. Available HTTP: <www.senat.fr>(accessed February 2010).

Rigaud, J. (2008) *Réflexion sur la possibilité pour les opérateurs publics d'aliéner des œuvres de leurs collections*, Rapport remis à Christine Albanel, Ministre de la Culture

et de la Communication, Paris, January 20. Online. Available HTTP: <<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/084000071/0000.pdf>>(accessed February 2010).

Robson, E., Treadwell, L. and Gosden, C. (2007) *Who owns Objects? The Ethics and Politics of Collecting Cultural Artefacts*, Oxford: Oxbow Books.

Rykner, D. (2008) *Le spleen d'Apollon. Musées, fric et mondialisation*, Paris: Nicolas Chaudun.

Samdok (2007) 'Connecting collecting, 30 years of Samdok [anniversary issue]', *Samtid & Museer*, 2, 31.

Sénat de France (2008) 'L'aliénation des collections publiques', *Etudes de législation comparée*, 191, décembre 2008. Online. Available HTTP: <www.senat.fr/>(accessed February 2010).

Šola, T. (2004) 'Redefining collecting', in S. Knell (ed.) *Museums and the Future of Collecting*, Aldershot: Ashgate, 2nd ed.: 250–260.

Sterling, B. (2005) *Shaping Things*, Cambridge: MIT Press.

Timmer, P. and Kok, A. (2007) *Niets gaat verloren. Twintig jaar selectie en afstoting uit Nederlandse museale collecties*, Amsterdam: Boekman Stichting.

Tolin D.F., Frost R.O. and Steketee, G. (2004) *Buried in Treasures. Help for Compulsive Acquiring, Saving, and Hoarding*, Oxford: Oxford University Press.

Van de Werdt, E. (2009) 'La politique des Pays-Bas en matière d'aliénation d'objets appartenant à ses musées', in F. Mairesse (dir.) *L'inaliénabilité des collections de musée en question*, Morlanwelz, Musée royal de Mariemont: 75–80.

Varine, H. de (1973) 'Un musée "éclaté": le Musée de l'homme et de l'industrie', *Museum*, XXV, 4: 242–249.